

A TUDÓS TANÁROK TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TEVÉKENYSÉGÉNEK TÁRSADALMI HASZNOSULÁSA A HORTHY-KORSZAKBAN

*„A magyar neveléstudomány története a szakmai folyó-iratok tükrében
(1945-1989) tudományos kommunikáció, szakmai diskurzusok „
című OTKA kutatáshoz K 100496
Témavezető: Prof. Dr. Németh András*

XIII. ONK

EGER, 2013.11.07.

vincze.beatrix@ppk.elte.hu

Tartalmi áttekintés

- Kutatás jellege – mikrotörténeti
- Tudományfejlődés és modernizáció
- Tudós tanár fogalma
- Középiskolai tanárság professzionalizációja és szerepváltozásai
- Tudástranszfer és ismeretterjesztés
- Középiskolai tanár és/vagy tudós (egyéni karrier utak)
 - Pais Dezső (Olgyai Bertalan)
 - Hubay Jakab
- **Következtetések a „Változó életformák – régi és új tanulási környezetek” jegyében**

Tudományfejlődés és modernizáció

- Modernizáció Közép-Kelet-Európában (18-19. század, 1867, 68)
- Humboldti és a napóleoni egyetemi modell recepciója
- Az elitképzés magyar sajátosságai:
 - nyelvi és felekezeti, regionális különbségek
- Német recepció (osztrák közvetítés)
- Katolikus (állami) és ellenzéki (liberális) nézetek

Középiskolai tanárképzés

- Kármán Mór szerint: tanárképző célja lenne a hallgatókat *„tudományos öntevékenységre ösztönözve arra képesíteni, hogy tanári hivatásuknak mind tudományos felkészültségük, mind a tudománynak módszertanilag helyes kezelése által minél tökéletesebben megfelelhessenek.”* (Németh, 2003. 86-87. o.)
- Az Eötvös Collegium szintén e kettős szakmai szereptartalomra készítette fel az oda járó tanítványokat, e törekvések eredménye, hogy *„diákjai közül számos, a magyar tudományos élet élvonalába tartozó szakember kerül ki majd.”* (Németh, 2003. 90. o.)
- A szakmai szerepelvárások a német modell szerint *„univerzális gimnáziumi szakemberek”* (Németh, 2007. 13. o.) voltak.
- Széleskörű szakmai ismereteik nem korlátozódtak egy szaktudományra: *„sok pályáját gimnáziumban kezdő «tudóstanár» folytatta egyetemi tanárként szakmai – tudományos pályafutását.”* (Németh, 2007. 14. o.)

Ki a tudós tanár?

Mely kompetenciák szükségesek?

- középiskolai tanár (bölcészdiploma)
- szakmai társaságok, országos egyesületek tagja
- tudományos tevékenységet végez
- kutató, rendszeresen publikál
- professzor (doktori cím)
- egyetemen (is) tanít
- az akadémiai elit tagja

Középiskolai tanár szerepköre

- Gimnáziumi tanár (fő, algimnázium, helyettes, igazgató néptanítóképzés, polgári iskolai tanár)
- Szakértelmiség (állami bürokrata, tanácsos, szakfelügyelő)
- Országos szakmai és tudományos szervezetek tagja, vezetője (Pedagógiai Társaság, Középiskolai Tanárszövetség, Fővárosi Pedagógiai Szeminárium, Gyermektanulmányi Társaság)
- Tudományos ismeretterjesztő (Szabad Líceum előadások, Önképzőkör, helyi sajtó)

Pais Dezső (1886-1973) életútja és kapcsolata a ceglédi gimnáziummal

- 1908 Budapest, Eötvös Collegium, bölcsészdoktor
- Magyar- latin- görög szakos tanári oklevél, nyelvész
- 1908-09 nevelő, levéltári munka Zalaegerszegen
- 1911-1912 Sopron, gimnáziumi tanár, áthelyezés
- *„...Ceglédnek, ahová nem szívesen mentem, ... előnye is volt, hogy könnyen lehetett távozni....”*
- 1911-1918 Ceglédi Állami Főgimnázium magyar, latin tanítás, osztályfőnök, szertárfelelős, Önképzőkör vezetője (Hay Gyula mentora), Szabad Líceum előadója, a Cegléd szó nyelvtörténeti eredetének feltárója, a szegény tanárok nyomorúságos helyzetének orvoslását követeli (1918)
- *„Ceglédi tanárkodásom éve...kielégítő eredménnyel folytak....Dolgoztam és barátkoztam Pesten.”*

Átmenet a tudomány világába: Óbuda, Árpád Gimnázium

- A III. kerületi Árpád Reálgymnázium tanári karának szellemi tőkéje (1922-23)
- A tanárok 1/3-a rendelkezett doktori címmel
- 2/3-a végzett rendszeres társadalmi, irodalmi munkásságot
- 20 tanárból 10 rendszeresen publikált, hárman folyóiratot szerkesztettek
- Összesen 31 társaság, egyesület aktív tagja, vezetője voltak

- Az első nagy generáció tagjai között „elhalványul” dr. Pais Dezső
- Húzónev: **dr. Olgyai Bertalan** (szül. 1867, Szepesség),
- **nyelvész, irodalomtudós, művész**
 - Középkori latin szótár (Ethnográfia)
 - Vasárnapi Újság (versek)
 - Műfordító (német, angol)
 - Göncöl Társaság (Irodalmi Kör)
 - Az angol nyelvtanítás szakfelügyelője
 - Közoktatási Tanács tagja, igazgató

Pais magyar-latin tanár 1919-től, majd Középiszkolai Tanárképző előadója

Egyetemi karrier

- 1924-től tanít a budapesti egyetemen
- 1933–37-ben az Eötvös Collegium tanára
- 1937-től 1959-ig a budapesti egyetemen a magyar nyelvtudományi tanszék vezető professzora
- az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának (1943-49) és Helyesírási Bizottságnak elnöke
- A Magyar Nyelv című folyóiratnak 1928-tól társszerkesztője, majd 1943-tól szerkesztője, a Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai gondozója
- 1938-tól a helsinki Finnugor Társaság és a tartui Észt Tudós Társaság tagja
- a nyelvészek asztaltársaságának; a Kruzsoknak életetője
- *„Egyetemi tanárként is elsősorban középiskolai tanárnak tartja magát.”*

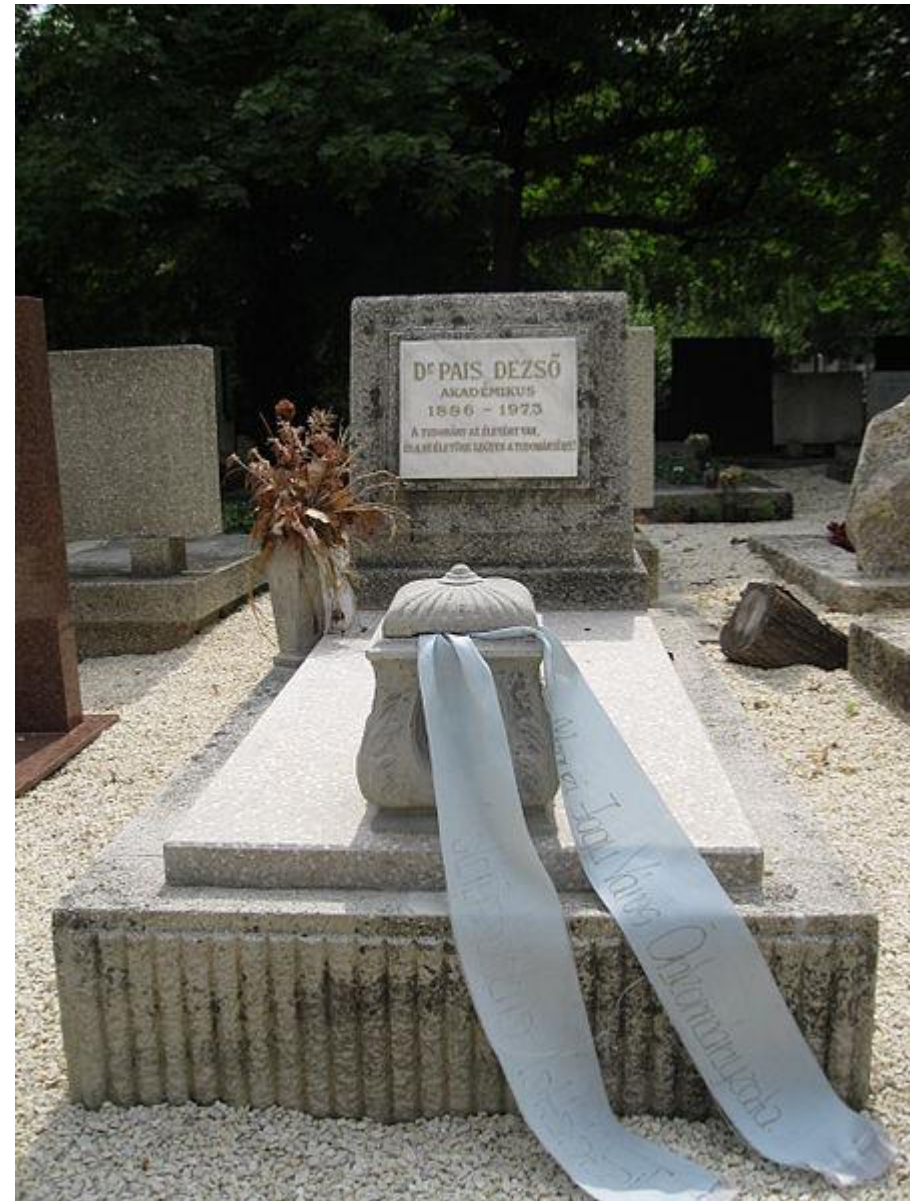
Pais és az utókor

- Küldetése:

*„A tudomány az életért van –
és a mi életünk legyen
a tudományért.”*

Kitüntetései:

- Sámuel díj (1919, 1926)
- Kossuth-díj (1951)
- Munkaérdemrend (1953,56)
- Zalaegerszeg díszpolgára (1964)
- Révai Miklós emlékérem(1968)
- Utca, iskola, tanterem viseli nevét.

Hugai Ferenc (1884-1955) – az „elfelejtett” gyöngyösi gimnáziumi tanár?

- Vámosgyörk (szegény zsellér család gyermeke)
- Középiskola Vácott, magyar-latin szakos középiskolai tanár (Budapest)
- Francia nyelvtanító, eszperantó nyelvtanár és gyors és gépíró oktató
- 1914-1924 között a Gyöngyösi Gimnáziumban dolgozik
- Latint, magyart, görög-pótló irodalmat tanít, osztályfőnök
- Világot látott tanár: bejárta Európát, Ausztráliába, Új Zélandra is eljut
- Szabad Líceum előadásain népszerűsíti az eszperantó nyelvet

A Hugai Nyelviskola – „Gyöngyös kultúrnevezetessége”

- 1918-ban alapítja, modern nyelvek tanítása: francia, angol, német
- Kiegészül irodalommal (világirodalommal, egyetemes művelődéstörténettel és a gyors és gépírással, korrepetálással)
- A miskolci fiókintézetben bővebb kínálat: német kereskedelmi levelezés, az olasz nyelv és irodalom, a latin nyelv és irodalom, az eszperantó nyelv, az esztétika és a művészettörténet
- Zenetanítás, zenélés
- ! Az 1924-es törvény értelmében a gyöngyösi gimnázium reálgimnáziummá vált, így a latin és a német mellett a görög helyett belépett egy újabb modern nyelv

A nyelviskola módszerei

- anyanyelvi tanárok, Berlitz-módszer:
- a tanítás kezdettől idegen nyelven
- társalgásra épül, kiscsoportos
- egyéni társalgóórák, gyakran séta közben (a tanítás-tanulás kiemelése az osztálytermi keretek közül)
- a valós élethez közelítés (reformpedagógiai irányzatok)
- tanítványok életkori sajátosságaira (gyermek csoportok)
- szemléltetés, könyvtár, irodalmi estek
- *„A tanítást nagyon megkönnyíti a sok szemléltető tanszer, mellyel az iskola mintaszerűen fel van szerelve, és az irodalom tanításának célját nem abban látja, hogy tanítványai az irodalom történetével, hanem magával az irodalommal ismerkedjenek meg; azért az iskola azonnal kezébe adja a tanítványnak azt a könyvet, amelyről éppen szó van...az iskola soknyelvű, gazdag könyvtára teszi lehetővé, mely nemcsak a tanítványoknak, hanem bárkinek díjtalanul áll rendelkezésére.”* (1929, Értesítő)
- Olvasható folyóiratok: *Magyar Élet, Magyar Cserkész, Pesti Napló, Kelet Népe, Láthatár*

Mottó: „Das Schöne zum Gutem.”

Friedrich von Matthisson (1761-1831): *Opferlied*.

R. Rolland fordítások

R. Rolland Zimmer

Romain Rolland emlékszoba

Eszperantisták felvonulása Gyöngyösön

Kultúrfölény Gyöngyösön

- *„...kevés az a vidéki város vagy talán másik nincs is, amelyiknek olyan kultúrfölénye volna, mint Gyöngyösnek. Szerencse, hogy kultúr-vezetésünk jó kezekben van. Kultúránk egyik nagy támasza Hugai Ferenc. Láttuk őt nemrég, mint gimnáziumi tanárt, és ma már saját erejéből, saját energiájából privát magániskolája van, ami egy egész emeletes épületet foglal el: hol a város kivétel nélkül tanulhatja a világnyelveket, a világkultúrát. ... Tudjuk, hogy a város intelligensei tőle kerülnek ki, látjuk, nincs az a kultúrmozgalom, amiben ne venné ki az alapos részét.”*
- *Gyöngyösi Lapok. 1926. március 13. 3. o.*

Elit a 20. században (sajátosságok, problémák)

- Szaktudományok differenciálódása a 20.században
- Szakmai professzionalizáció végbemegy
- Megindul a középfok és a felsőfok elválása (középfokos tanár)
- Tudás transzfer kiszélesedése térben és időben a 20.században (tömegoktatás)
- A tudományfejlődés a neveléstudományi tudáskánon és tudományos utánpótlás differenciált kérdése
- Karrier utak (akadémiai, lokális szaktekintélyek, tudós és tanár)
- Szakmai differenciálódás
- Tudományos intézményes háttér (kutató intézetek)
- 1945 utáni szakmai integrálódás vagy visszavonulás

Felhasznált szakirodalom:

- Gőz Sándor (2011): A gimnázium történet 1904-től 1918-ig. Centenáriumi Füzetek VIII. Apáti Nyomda, Cegléd.
- Hatala Éva (2013): *Tudós tanárok a gyöngyösi gimnáziumban*. EKF TKTK, Eger, szakdolgozat.
- Karády Viktor – Nagy Péter Tibor (2012): *Iskolázás, értelmiség és tudomány a 19-20. századi Magyarországon*. <http://mek.oszk.hu/10900/10983/index.phtml>
- Kürti György (2005): A ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium Értesítője. Apáti Nyomda, Cegléd.
- Lévay Zsolt (2002): 110 év- 100 kép az Árpád Gimnázium történetéből. Codex Print Kiadó, Budapest.
- Mészáros István, Németh András és Pukánszky Béla (2000): *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Németh András (2003): *A magyar középiskolai tanárképzés kezdetei – nemzetközi recepciós modellek, nemzeti sajátosságok*. In: Testis temporum: Tanulmányok. 75-91.
- Németh András (2005): *A magyar pedagógus professzió kialakulásának előtörténete a 18. században és a 19. század első felében*. In: Pedagógusképzés. 1. sz. 17-32.
- Németh András (2007): *A modern középiskolai tanári és tanítói szakmai tudástartalmak kibontakozásának történeti folyamatai*. In: Pedagógusképzés. 1-2. sz. 5-26.
- Németh András (2012): *Magyar pedagógusképzés és pedagógus szakmai tudásformák I. 1775-1945. Nemzeti fejlődési trendek, nemzetközi recepciós hatások*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.